

Miklós Jutka

Egy élet — dióhéjban

Játszottatok valamikor kaleidoszkóppal? Egy hosszú csóvel, amelynek a végén kigömbölyödő részében ezernyi sokszínű és sokformájú, apró üvegszilánkot halmoztak fel. A legkisebb mozdulat – s a színes üvegtörmelék mindenféle fantasztikus ábrát mutat. Minden pillanatban más a kép, de mindig futó, elillanó, lerögzíthetetlen.

Szeretnék, úgy szeretnék visszaemlékezni mindarra a sok-sok vidám és szomorú eseményre, amelyet nyolcvan esztendő átéltem velem. De az életem felszínre sodródó emlékei között úgy érzem magam, mint a gyermek a kaleidoszkóppal a kezében. Minden kép egy villanás - futó, elillanó, lerögzíthetetlen.

Az első versemet tízéves koromban írtam. Tizenkét esztendő László fivéremmel elhatároztuk, hogy „hetilapot” szerkesztünk. Az újságot kézzel írtuk. László rajzolt – ügyesen, én verseltem és írtam – ügyetlenül. A rokonok és a barátok – kénytelen-kelletlen – előfizetői rangra emeltettek. Ha jól emlékszem, a harmadik szám után csödbe jutottunk. Az előfizetők nem akarták tovább folytatni az „irodalompártolást”.

Tizenöt éves koromtól kezdve már rendszeresen írogattam. Tizenhat éves voltam, amikor a Budapesti Naplóban olvastam Vészi József egy versét. Elragadó szépnek találtam. Annyi év után még emlékszem a címére: A Csatakha-madár.

Vészi József a Budapesti Napló főszerkesztője volt. Elküldtem neki egyik versemet. Néhány nap múlva meghívott, s én lámpalázzal küzdve mentem a szerkesztőségbe. Vészi nagyon meg volt lepve, túl fiatalnak talált. De melegen, lelkesen fogadott, és nagy jövőt jósolt, egyben kijelentette, hogy a lap közölni fogja a verseimet.

A boldog izgalomtól szinte részegen rohantam haza. Még látom csitri-lány magam nyargalni a Körúton, a copfba font hajam csak úgy repült utánam. Alig vártam, hogy imádott édesanyámnak elmondjam a nagy hírt.

És másnap a Budapesti Naplóban megjelent az első versem, mégpedig a tárca-rovatban, ahol eddig csak Ady Endre és Erdős Renée verseit közzélték. Ady nagyon bátorító kritikát írt a versről, ugyancsak a Budapesti Naplóban. Kabos Endre, Révész Béla, Kaffka Margit, Erdős Renée és általában a sajtó melegen biztatott és számontartott mint ifjú poétát. Minthogy komolyan foglalkoztak velem, ennek folytán magam is komolyabbá váltam, főleg pedig komolyan kezdtem figyelni a kort, amelyben éltem, és amelynek minden ferdeségét, elcsüggesztő, igazságtalan struktúráját egy túl érzékeny szív kínos rezzenéseivel érzékeltem és ítélt meg.

Néhány év múlva Budapestről Váradra kerültem. Ott Dutka Ákossal és Juhász Gyulával együtt szenvedtünk ama fojtott, zsibbasztó atmoszférától, amely ránehezedett szegény Magyarországra, s amelyet Magyarország – szinte már elfásultan – alig látszott észrevenni. Egyedül Ady versei voltak azok, amelyek villámként mennydörögtek bele a fásult csendbe, és jelezték a készülő vihart.

Ady verse, a „Felszállott a páva” – valóságos lélekébresztő riadó volt. Ezer és ezer magyar lélekben vált tudatossá az eddig öntudatlanul lappangó eszme: „más világ kell végre!”

Mennyi feledhetetlen, szomorú-víg délutánt beszélgettem át a drága Juhász Gyulával váradi kis házunk kertvégi lugasában erről a „más világról”. Mennyire vártuk a nagy változást, aminek jönnie kell.

Juhász Gyula megható, naiv félszemsége micsoda mélységeket takart. Mennyi tehetség, mennyi lelkesedés lobogott benne. Ady gyakran jött Budapestről váradi „hívei közé”, s mindenki érezte: „valamit tenni kell”. És megalakult a *Holnap*...

A csoda megtörtént - a magyar közvélemény szinte egy csapásra lerázta magáról a közönyt és fásultságot. Hét új poéta élt Magyarországon, akik új verseket írtak, és új dolgokat akartak. Az új dolgoktól pedig sokan féltek nálunk.

Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Juhász Gyula, Emőd Tamás és Miklós Jutka munkássága nyomán néhány hét alatt a fél ország „holnapista” lett, a másik fele pedig „antiholnapista”. Amíg mi Váradon ujjongtunk, a reakciós sajtó vad kirohanásokat intézett a *Holnap* ellen, de végre is a társadalom csaknem valamennyi rétege megmozdult és ráébredt, hogy Magyarországon sok mindennek meg kell változnia. Sokan belátták, hogy a társadalmi problémákat nem lehet sortüzekkel megoldani. Váradon ugyanis – egy szocialista tüntetés alkalmával – sortüzet nyitottak a tüntető tömegre. Egy ismerősöm valamelyik kapu alá menekült. „Szerencsére nem találtak el” – lihegte, de a következő pillanatban holtan esett össze. Nem is érezte, hogy golyó találta.

Valahol Biharban az aratók munkabér-emelés nélkül nem akarták megkezdeni a munkát. A lázadókkal sortűz végzett, s akik megmaradtak, kénytelenek voltak learatni a búzát – a régi munkabérért.

Időközben Angliában a suffragette-mozgalom hihetetlen méreteket öltött. Én – a született forradalmár – lelkesen tapsoltam – igen, a nőket megilleti a teljes egyenlőség. Minthogy a költészet nem járt anyagi függetlenséggel, elhatároztam, hogy dolgozni fogok.

Volt Váradon egy nagy virágkertészet, ott jelentkeztem – tanoncnak. A kertészet tulajdonosa, kedves, öreg bácsi, elmosolyodott. Szokatlanak és nevetségesnek találta a kérésemet. Az akkori „úrilányok” célja inkább a férjhezmenés volt, mint a munka, s kevesen merték megszegni ezt az íratlan törvényt. A kedves, öreg kertész mégis alkalmazott, de még mielőtt megkezdhettem volna a munkát, váratlanul meghalt, szívszélhűtésben.

Minthogy Magyarországon a nők számára alig volt munkalehetőség, elindultam a nagyvilágba. Eljutottam Amerikába, ahol három év alatt kitanultam a fényképész-mesterséget. Az Újvilágra vonatkozóan teljesen igazat adtam Bemard Shaw-nak, aki szerint az amerikaiak kétszáz évvel vannak nálunk előbbre a technikában, de kétszáz évvel hátrább a kultúrában. „Hurry up, hurry up!” – rohant ott mindenki, s azt hiszem, a New York-i „hurry up”-ok kezdték bennem megölni a költőt.

Amerikából szomorú levél hívott haza: Ilona húgom tüdőbaja annyira súlyosbodott, hogy sietnem kellett, ha még életben akartam találni. Felültem az első hajóra, és hazajöttem. Húgomat gyógykezeltettem, jobban is lett, és még évekig élt utána.

Ekkor jött Szarajevó. Ferenc József kiáltványa a magyar néphez: „Mindent meggondoltam és mindent megfontoltam!” – És ezzel a nagyképű kijelentésével lökte bele Magyarországot a világháború poklába.

Keserves évek következtek. Mennyi gyász, mennyi vér és mennyi könny. És végtelen sorbaállítás tejért, cukorért, kenyérért. Váradon fényképész-műtermet nyitottam. Dolgoztam, ahogy tudtam, és éltem, ahogy lehetett. A háborút elvesztettük. A frontról hazaérkező, végsőkig elkeseredett katonáktól akkoriban sokan rettegtek. Az állomásokon csendőrök várták a vonatokat, szuronyosan, kakastollal.

Barátnőmmel, Ágoston Péternével elhatároztuk, hogy a magunk erejéhez mérten változtatunk ezen a vérlázító állapoton. Fogadó bizottságokat szerveztünk. A kimerült, elcsigázott katonákat asszonyok, lányok várták a váradi állomáson – forró teával, süteménnyel, cigarettával s főként jószóval. Milyen hálásak voltak szegények – leginkább a jó szóért.

A háború, majd a forradalom viharai elcsitultak. Nagyvárad, ami drága „peceparti Párisunk” szinte elnéptelenedett. A váradiak ezerszámra széledtek szerte a világban, nem lették helyüket többé. Dutka Ákos is elment, a kedves jó barát. Karácsonyi Géza, Ernőd Tamás követték, majd magam is elindultam. Meg sem álltam Berlinig.

Berlinbe a legrosszabbkor érkeztem. A márkának úgyszólván nem volt értéke, a megélhetés lehetetlenné vált. A lapokban napról napra hosszabbodott az öngyilkosságok szomorú rovata. Az utcán az emberek hangosan monologizáltak, félőrült mozdulatokkal vitatkoztak egy-egy láthatatlan ellenféllel. Az árak óráról órára feljebb szökkentek, oly szédületes iramban, hogy midőn az autóbusz peronján a szél kikapott kezemből egy bankjegyet, a jegyszedő vállat vont. Százezer márkáért nem volt érdemes megállítani a kocsit.

Tulajdonképpen azért mentem Berlinbe, mert filmrendező szerettem volna lenni. Sikerült is elhelyezkednem, s mint segédrendező, egy – az állatok életéről készülő – produkcióban dolgoztam.

Sok kedélyes emlékem is maradt Berlinről, de általában megelégteltem a sok-sok egyensúlyát veszített embert, a politikai hangulatot (amely már szálláscsinálója volt a hitleri időknek), az irtózatosságon vásárolt, irtózatossan rossz élelmiszereket, és elhatároztam, hogy Párizsba megyek. Bajor származású háziasszonyom elképedve bámult rám: „De mit fog csinálni Párizsban, hiszen egy szót sem tud franciául?” – Majd megtanulok a vonaton – feleltem nyugodtan, és útra keltem.

A győztes Párizsban minden megvolt, ami a vesztes Berlinben oly keservesen hiányzott. Itt bezzeg volt vidámság, volt udvariasság, volt szépség, minden volt – csak éppen lakás nem. Egyévi kétségbeesett hajsza után sikerült végre egy műtermet találni a Montpar-nasse-on, kétpercnnyire a Café de Dôme-tól. Munkám akadt bőven, s az angol-amerikai vendégek után csakhamar magyarok is jöttek: Károlyi Mihály és felesége, Tihanyi Lajos, Pór Bertalan, Kelen, Bölöni György és a kedves Itóka. Dutkáék is meglátogattak. Jó volt viszontlátni őket.

De a költő vagy elaludt, vagy meghalt bennem. Sohasem éreztem a vágyat, hogy írnom kellene. Sokszor gondoltam Rimbaud-ra, aki huszonöt éves korában tette le végleg a tollat.

Férjhez mentem. A vak véletlen szeszélye: elindul egy legény Flandriából, egy lány a Hortobágyról – és egymásra találunk Párizsban. Bölöni György és Itóka voltak a házassági tanúink. Miklós Jutkából Madame Van de Bussche lett, boldog feleség és boldog anya, mert hamarosan megszületett Yvette lányom, az én kis drága aranybogaram.

Egy napon az orvos kíméletesen közölte velem, ha nem hagyjuk el Párizst, ha nem megyünk egy meleg és napfényes országba, a férjem meg fog halni. Van de Bussche az első világháborút a belga hadseregben küzdötte végig, és Ypern-nél súlyos gázmérgezés érte.

Ilyen körülmények között hagytuk el Párizst és utaztunk Marokkóba – napfényt keresni. A napfényt megtaláltuk, de megtaláltuk újra a megélhetésért való küzdés

keserőségeit is. Nem bántuk. Keményen dolgoztunk mindketten, de a férjem jobban érezte magát. Kislányom is szépen fejlődött. Az évek gyorsan teltek-múltak.

1941-ben – kerékpározás közben – baleset ért. Egy részeg francia elütött az autójával. Három törött borda, tüdőperforáció és egy örökre elgörbült hátgerinc. Hónapokig gyógyítottak, s amíg én az életemért küzdöttem a kórházi ágyon, addig leszakadt a világra a második világháború.

Európa volt a nagy színpad, Marokkó a kényelmes páholy. Messziről nézni a világégést, nem volt veszélyes. Csak rettenetes szívfájdító. Hallgatni a rádión Hitler örjöngő beszédeit, a gyűlölet, a fékét vesztett téboly kirobbanásait – idegtépő gyötrelem volt.

S jöttek a riasztó, bénító hírek otthonról – a náciborzalmak. Rokonok, barátok kivégezve. Két nővérem siratta gyermekét, bájos, fiatal lányokat, akik örökre eltűntek az auschwitzi krematóriumokban. Ami honvágy még élt bennem, e szörnyű hírek agyonbunkózták.

Aztán egy napon Marokkóban is ágyúdörgésre ébredtünk. Megérkezett az amerikai flotta. Az amerikaiak és a Marokkóban levő francia hadsereg egységei között – a Petain-kormány utasítására – véres és értelmetlen harc kezdődött. A casablancai temetőben szaporodtak a sírok. A kórházakban sebesültek nyögtek. Nem volt gyógyszer, nem volt víz, és nem volt villany.

A háború utáni évek során Marokkóban a politikai helyzet egyre inkább elmérgesedett. Napirenden voltak a franciaellenes tüntetések. Előfordult, hogy a franciák ezek megfélemezésére egész háztömböket bástyáztak körül ágyúkkal. Végül a marokkói szultánt, V. Mohamedet, több mint három évre Madagaskárra száműzték.

Az idő rokkája pedig pergett... Egyik esztendő jött a másik után, a lányom megnőtt, férjhez ment, és hamarosan megérkeztek az unokák. Öröm és gond váltakoztak, amíg végre könnyörtelenül lesújtott fejemre a Rém, a szörnyű, alattomos, mindeddig lappangó Rém: a rák. Szegény párom hat keserves éven át küzdött vele, de a rettenetes viadalban ő lett a vesztes – és mi, a magára maradt kis család. Időközben a lányom is elvesztette a férjét, és éjjel-nappal dolgozott velem együtt, hogy felnevelhesse két szép gyermekét.

És most itt ülök: fáradt öregasszony, olykor elérnek hozzám a visszhangok az új Magyarországról, ahol az annyira áhított, oly sokszor megálmodott „más világ” teremődik meg végre. Ahol „új szelek nyögetik a vén magyar fákat”. Ahol bátor lelkek és erős öklök igyekeznek megvalósítani világmegváltó eszméket.

Az „új magyar csodákra” felörül a lelkem – de a test habozik és fél. És sokszor, talán túl sokszor visszhangzik bennem aggódó refrénként Kaffka Margit egy szép versének néhány szava:

„Hol az én életem? Mi az élet nekem? Mit ér?”

Miklós Jutka